

С. Ковальчук,
канд. культурології,
учений секретар Національної бібліотеки України
імені Ярослава Мудрого

ПРОФЕСІЙНИЙ РОЗВИТОК БІБЛІОТЕКАРІВ ЯК ОДИН ІЗ ЧИННИКІВ УСПІШНОГО РЕФОРМУВАННЯ ГАЛУЗІ

СЬОГОДНІ ми всі спостерігаємо, наскільки відчутно змінилося та продовжує змінюватися середовище, в якому живемо та працюємо, адже нинішньому часу притаманна дуже висока швидкість змін і трансформацій (як у глобальному світовому контексті, так і в масштабі країни, міста, окремої громади тощо). Деякі експерти називають наслідки таких змін «ефектом цунамі», зазначаючи, що «за ними не встигають інституції, ринок праці, навіть законодавство, вони не залишають часу на адаптацію. Хто відстав, замешкався – пасе задніх» [10].

Такі тенденції спільні для всіх сфер людської діяльності. В Україні, зокрема, своєрідним додатковим каталізатором різноманітних змін виступає реформа децентралізації. Відповідно змінюється культурний простір, в якому працюють бібліотеки. Стабільність і неквапливість не властиві сучасному життю. І це реалії сьогодення, котрі потрібно не просто приймати, а й відповідним чином реагувати на них.

Ідеться не лише про збереження бібліотечних установ, а й про перевернення очікувань користувачів та партнерів бібліотеки, необхідність поєднувати низку різних (часто нових) напрямів роботи. Безперечно, людям потрібна саме та книгозбірня і той

бібліотекар, які вчасно відгукуються на потреби своєї громади і активно допомагають у вирішенні важливих проблем її розвитку.

Постають численні питання щодо затребуваності бібліотек, підвищення їх ефективності та щодо підґрунтя для успішного реформування галузі загалом.

Безумовно, основним ресурсом бібліотеки є саме бібліотекарі. В усіх представників бібліотечного колективу (як у єдиної команди, партнерів) має бути спільне уявлення щодо успішного майбутнього свого закладу, одна загальна мета. Для її досягнення кожен повинен добре знати та виконувати свої функції, завдання за власним напрямом роботи.

Звичайно, діяльність у новому контексті – це нові виклики. Але разом із ними існують і нові можливості. Їх потрібно відслідковувати та використовувати. Велике значення має професійний розвиток працівників. Реалії сьогодення вимагають від них щоденного самовдосконалення, підвищення ефективності роботи. Це одна з умов досягнення позитивних результатів.

Аналіз матеріалів щодо перспектив розвитку кадрового потенціалу свідчить, що одним із важливих чинників успіху є налаштування на якісні зміни – в собі, у своїй установі, своїй країні [1]. Саме такі фахівці відповідають вимогам часу. Варто зауважити:

професія бібліотекаря вигідно вирізняється тим, що кожного робочого дня працівник бібліотеки завдяки доступу до інформаційних ресурсів має можливість дізнатися щось нове та навчитися.

Актуальними якостями для сучасного бібліотекаря, зокрема, є:

- любов до своєї справи;
- професіоналізм;
- відкритість до інновацій;
- уміння працювати в команді (довіра);
- ініціативність;
- здатність установлювати та підтримувати партнерські зв'язки (зовнішні, внутрішні) тощо.

Важливим є також уміння аналізувати власну роботу, ставити, насамперед самому собі, правильні запитання, що спонукають до вирішення проблем, а не лише концентрують увагу на труднощах і перешкодах. Це сприяє виявленню й використанню нових можливостей, виникненню нових ідей та дієвих варіантів співпраці.

У цьому контексті доречно буде згадати поняття «проактивність», що, за словами С. Кові, «допомагає людині, незважаючи на зовнішні обставини, досягати високих результатів. Поняття проактивності включає дві складові – активність та відповідальність» [8]. При цьому «проявляти ініціативу – не означає бути нахабним або агресивним. Головне – взяти на себе відповідальність за те, що відбувається» [12].

Фахівці рекомендують розвивати в собі проактивність: бути ініціативним; діяти; розвивати впевненість у собі, у своїх силах; навчитися визнавати і виправляти свої помилки та робити потрібні висновки; виконувати обіцянки; припинити засуджувати всіх навколо; стати вирішенням проблеми, а не її частиною; бути прикладом, а не виступати із критикою [12].

Бажано, щоб працівники бібліотеки мали широкі та системні уявлення як про свою установу, так і про сферу, в котрій працюють. Це сприяє вдумливій, цілеспрямованій роботі, уникненню помилок, координації дій, пошуку шляхів покращення виконання тих чи інших завдань і процесів.

У ході підвищення професійної обізнаності виникають складні та багатоаспектні запитання: «Що саме вивчати?» та «Де шукати актуальну інформацію?». Відповідь на них залежить від низки факторів, зокрема, від рівня підготовки бібліотекаря та кола його відповідальності, посадових обов'язків, професійних інтересів, амбіцій тощо. Так, фахівець має бути добре обізнаний з можливими новачками на своїй ділянці роботи. Щоб бути в курсі ключових подій, доцільно створити (та періодично оновлювати) власну добірку корисних і надійних інтернет-ресурсів, до яких варто регулярно звертатися, а також переглядати нові публікації відповідної тематики у фахових періодичних виданнях і т. п. Вкрай важливою є загальна поінформованість фахівця щодо державної політики в бібліотечній галузі, в культурі, освіті тощо, тобто йому необхідно бути в курсі основних процесів, що відбуваються в державі.

Крім того, велике значення для розвитку та пошуку оптимальних практичних рішень має відвідування професійних заходів і комунікація з колегами та партнерами. В Україні організовуються місцеві, регіональні, всеукраїнські заходи, котрі, безумовно, сприяють підвищенню кваліфікації бібліотекарів. Відслідковувати їх проведення, формувати для себе перелік для відвідування допомагають: електронні розсилки, наприклад – розсилка Української бібліотечної асоціації (УБА) із запрошеннями на щомісячні семінари, тренінги, пропозиціями долучитися до різних ініціатив; сайти бібліотек – методичних центрів регіонального, місцевого значення; анонси найближчих подій на головній сторінці порталу УБА [15]; сайт «Бібліотечному фахівцю» Національної бібліотеки України імені Ярослава Мудрого (НБУ ім. Ярослава Мудрого) [4] тощо.

Не варто оминати увагою заходи, що проводяться книгарнями, видавництвами, громадськими організаціями та іншими установами галузі. Вони стали хорошими майданчиками для обміну ідеями, пошуку однодумців і комунікації в цілому (у сенсі корисного спілкування, спрямованого на результат).

На допомогу фахівцям створюються також численні методичні матеріали, які представлені у вільному доступі на бібліотечних сайтах, блогах, сторінках у соціальних мережах.

На деякі інтернет-ресурси для професійного розвитку хотілося б звернути особливу увагу.

Як уже зазначалось, актуальним питанням в Україні є реформа децентралізації. З огляду на це НБУ ім. Ярослава Мудрого цьогоріч створила блог «Публічна бібліотека об'єднаної територіальної громади». Він не лише дає можливість ознайомитися з інформацією про бібліотеки ОТГ у регіонах, переглянути рекомендації з актуальних питань, а й, скориставшись наявними посиланнями, перейти одразу до тих ресурсів, котрі можуть бути корисними з точки зору отримання актуальної інформації про децентралізацію, ОТГ та діяльність бібліотек у цьому контексті (сайти Міністерства культури України – розділ «Децентралізація», Міністерства регіонального розвитку, будівництва та житлово-комунального господарства України, а також «Децентралізація влади», «Gromada.org.ua: портал об'єднаних громад України», «DESPRO: Швейцарсько-український проект. Підтримка децентралізації в Україні», «Інститут громадянського суспільства», «Асоціація міст України», «Асоціація об'єднаних територіальних громад» та ін.) [11]. Крім того, НБУ ім. Ярослава Мудрого презентує корисні методичні матеріали на сайті «Бібліотечному фахівцю» (зокрема у розділах «Методисти рекомендують», «Нове на сайті», «Публікації» та ін.)

На порталі УБА для індивідуальних членів асоціації в окремому розділі доступні навчальні матеріали семінарів та тренінгів [15].

Керівникам, активним й ініціативним бібліотекарям, усім, хто намагається працювати на випередження, хоче бути в курсі останніх тенденцій від фахівців з інновацій та сервісу, може стати у при-

годі інформація інтелект-проекту Києво-Могилянської бізнес-школи – «innovations.com.ua», зокрема в розділі «Статті» (є можливість підписатися на розсилку). Хоча ресурс і орієнтований на бізнес, але представлена в матеріалах інформація є корисною, «накладається» і на бібліотечні реалії [1].

Сьогодні у виданнях, на різних заходах дедалі частіше можна побачити і почути словосполучення «менеджер культури», «культурний менеджер». Старт навчання таких топ-менеджерів відбудеться восени 2017 р. за підтримки ЄС (пілотний проект) з подальшим входженням цих фахівців до штатів ОТГ [16].

Безумовно, бібліотекар має навчатися та бути конкурентоспроможним у своїй справі, розширювати власні знання та уявлення про сферу культури, шукати рекомендації та інструменти, що вже випробувані на практиці. Таку можливість надають, наприклад, безкоштовні курси для менеджерів з культури, організовані Програмою ЄС та Східного партнерства «Культура і креативність» (лекторами виступають європейські експерти): «Адвокація», «Фінанси для креативних організацій», «Стратегічне планування», «Маркетинг», «Партнерство та фандрейзинг», «Культура та креативність», «Написання проектних заявок», курс із Програми «Креативна Європа». Можна пройти курс (кожен являє собою короткі відео на 15–30 хвилин) безпосередньо на сайті або замовити щоденні лекції на електронну пошту, а також отримати сертифікат про проходження відповідних курсів від Програми ЄС [9].

Корисними є відкриті онлайн-курси, представлені на платформі *Prometheus*. Серед них, зокрема: «Підготовка та впровадження проектів розвитку громад», «Цифрові комунікації в глобальному просторі», «Комунікаційні інструменти для побудови репутації», «Аналіз даних» і т. ін. Цей громадський проект створено у співпраці з викладачами кращих ВНЗ України [3].

Так само доступними для всіх охочих є, наприклад, відеокурси, котрі пропонує ГО «Відкритий університет Майдану» (платформа ВУМ online). Ця організація позиціонує себе як всеукраїнський освітній рух, котрий через освіту поширює ідеї і сприяє розвитку громадянського суспільства в Україні [5]. З-поміж цікавих авторських проектів (загалом представлено понад 30 різноманітних тем) – «Стратегічне маркетингове управління бізнес- і соціальними проектами», «Інформаційна безпека у цифровому світі» та ін. На платформі, в розділі «Бібліотека», можна знайти також низку практичних матеріалів щодо місцевого самоврядування в контексті децентралізації.

Для фахівців, які займаються реалізацією проектів у галузі культури, планують утілювати в життя власні ідеї, але не мають достатніх практичних знань, цікавим буде досвід авторів видання «Plan Z: поради для агентів культурних змін» [2].

Для фахівців, які займаються реалізацією проектів у галузі культури, планують утілювати в життя власні ідеї, але не мають достатніх практичних знань, цікавим буде досвід авторів видання «Plan Z: поради для агентів культурних змін» [2].

Особливе значення сьогодні має вміння обґрунтувати соціально-економічну цінність бібліотеки для громади. Низка ресурсів покликані допомогти керівникам, фахівцям у пошуку переконливих аргументів на користь своєї установи [7; 13].

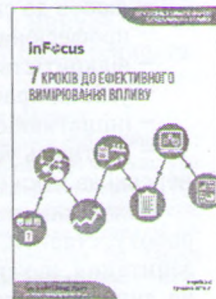
Безумовно, на реформування галузі впливають різноманітні чинники. У цьому контексті актуальними питаннями залишаються, зокрема: підготовка молодих фахівців, створення ефективної системи професійного розвитку, забезпечення бібліотечних працівників матеріально-технічними ресурсами, професійна мотивація тощо.

Підсумовуючи вищевикладене, попри складність та багатоаспектність порушеної теми, можна стверджувати, що трансформаційні процеси в бібліотечній справі потребують саме відкритих до змін, ініціативних, креативних фахівців, які прагнуть до професійного самовдосконалення і мають системне уявлення про свою роботу, вміють формувати мережу найрізноманітніших партнерських зв'язків. При цьому важливо пам'ятати та враховувати, що успіхів не досягають поодиночі: що краще в установі налагоджені процеси внутрішньої комунікації та взаємодії, то сприятливішим є клімат у колективі, вищою ефективність надання послуг, більшими можливості для задоволення потреб та очікувань користувачів, а отже, буде впевненість у майбутньому цієї бібліотеки.

Таким чином, докладаючи особистих зусиль до професійного розвитку і спільно рухаючись уперед, пам'ятаючи про важливість системного підходу, комунікації та партнерства, бібліотечні фахівці разом здатні зробити суттєвий внесок в успішне реформування галузі. Кожен крок у цьому напрямі важливий, бо додаватиме сили течії позитивних змін.

Список використаних джерел

1. Innovations.com.ua інтелект-проект kmbs [Електронний ресурс] : [сайт]. – Режим доступу: <http://innovations.com.ua/> (дата звернення: 10.05.17). – Назва з екрана.
2. Plan Z: поради для агентів культурних змін [Електронний ресурс] / Ірина Френкель, Ярослав Мінкін, Ірина Каць // Goethe-Institut Ukraine : [сайт]. – Текст дані. – Режим доступу: https://www.goethe.de/resources/files/pdf85/Plan_Z_-_Some_Advice_for_Agents_of_Cultural_Change1.pdf (дата звернення: 10.05.17). – Назва з екрана.
3. Prometheus [Електронний ресурс] : [сайт]. – Текст дані. – Режим доступу: <https://prometheus.org.ua/> (дата звернення: 15.05.17). – Назва з екрана.
4. Бібліотечному фахівцю [Електронний ресурс] : [сайт]. – Текст і граф. дані. – Режим доступу: <http://profu.nplu.org/> (дата звернення: 10.05.17). – Назва з екрана.
5. ВУМ online [Електронний ресурс] : [сайт]. – Текст дані. – Режим доступу: <http://online.vum.org.ua/> (дата звернення: 10.05.17). – Назва з екрана.
6. ДНК інноватора [Електронний ресурс] // innovations.com.ua : інтелект-проект kmbs : [сайт]. – Текст дані. – Режим доступу: http://innovations.com.ua/ua/articles/mark/19683/dnk-innovatora?utm_source=Innovations&utm_campaign=073cacc0ccfresh_ideas_NEW1_25_2016&utm_

medium=email&utm_term=0_0d09d67515-073cacc0cc-43351397 (дата звернення: 10.05.17). – Назва з екрана.

7. Кейт Т. Сім кроків до ефективного вимірювання впливу [Електронний ресурс] : посібник / Том Кейт, Гізер Рідут. – Текст. і граф. дані. – Режим доступу: http://www.prostir.ua/wp-content/uploads/2017/03/7-Steps-to-Effective-Impact-Measurement_v3_13.12.16_uk.pdf (дата звернення: 10.05.17). – Назва з екрана.

8. Кові С. Р. 7 звичок надзвичайно ефективних людей / Стівен Р. Кові ; пер. з англ. О. Любенко. – 2-е вид., стер. – Харків : Кн. Клуб «Клуб Сімейного Дозвілля», 2015. – 384 с.

9. Онлайн-курси для менеджерів із культури [Електронний ресурс] // Культура і креативність : програма ЄС – Східного партнерства : [сайт]. – Текст. дані. – Режим доступу: <https://www.culturepartnership.eu/ua/publishing/online-learning> (дата звернення: 10.05.17). – Назва з екрана.

10. Пластовець П. 10 стандартів інновацій [Електронний ресурс] / Павло Пластовець // innovations.com.ua : інтелект-проект kmbs : [сайт]. – Текст. дані. – Режим доступу: <http://innovations.com.ua/ua/articles/finance/19600/10-standartiv-innovacij> (дата звернення: 10.05.17). – Назва з екрана.

11. Публічна бібліотека об'єднаної територіальної громади [Електронний ресурс] : блог Нац. б-ки ім. Ярослава Мудрого. – Текст. дані. – Режим доступу: <http://oth.nplu.org/> (дата звернення: 10.05.17). – Назва з екрана.

12. Різенко О. Вірус проактивності [Електронний ресурс] / Різенко Олександр // innovations.com.ua : інтелект-проект kmbs : [сайт]. – Текст. дані. – Режим доступу: <http://innovations.com.ua/ua/articles/13352/temp> (дата звернення: 31.03.2017). – Назва з екрана.

13. Розумні інвестиції. Соціально-економічна цінність бібліотек [Електронний ресурс] / Бібліоміст. – Текст. і граф. дані. – Режим доступу: http://ula.org.ua/bibliomist/images/documents/191/Bibliomist_ROI_publication_UKR.pdf (дата звернення: 10.05.17). – Назва з екрана.

14. Самоврядування [Електронний ресурс] // ВУМ online : [сайт]. – Текст. дані. – Режим доступу: <http://online.vum.org.ua/library/samovryaduvannya/> (дата звернення: 10.05.17). – Назва з екрана.

15. Українська бібліотечна асоціація [Електронний ресурс] : [сайт]. – Текст. і граф. дані. – Режим доступу: <https://ula.org.ua/> (дата звернення: 10.05.17). – Назва з екрана.

16. Щербатюк Т. В об'єднаних громадах Вінниччини працюватимуть «культурні» топ-менеджери [Електронний ресурс] / Тетяна Щербатюк // Vlasno : [сайт]. – Текст. дані. – Режим доступу: <http://vlasno.info/politika/vlada/mistseva/item/16991-v-ob-iednanykh-hromadakh-vinnychchyny-pratsiuvatymut-kulturni-top-menedzheru> (дата звернення: 10.05.17). – Назва з екрана.